

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

הוראת הגרי"ס לאכול ביום כיפור מחמת מגפת ה'חולי-רע'

בשנת תר"ח התפשטה בויילנה מגפת ה'חולי-רע' והפילה חללים רבים. רבי ישראל ליפקין מסלנט, נטל על עצמו לפעול ולהפעיל להיטיב עם הבריות. הוא שכר בית חולים מיוחד עם אלף וחמש מאות מיטות. אסף כשישים-שבעים צעירים 'יראים ולומדים' וסידר מהם תורתם, שיהיו מוכנים להגיש עזרה תכופה, בכל מקום וזמן שיידרש. ואף הוא עצמו היה מופיע בכל מקום ומזרז את העוסקים במלאכה. בעיקר, היה מבקר בערבי שבתות ובשבתות, בחוששו שמא יבואו לידי רשלנות וחשש פיקוח נפש בגלל קדושת השבת.

באותה העת, עם פרוס שנת תר"ט, כבר הגיעו ה'ימים הנוראים', והמגיפה עודנה בתוקפה. כידוע, עלולים מקרים של רעב, צפיפות, התעייפות וכדומה, הגורמים לחלישות הגוף, להביא להתפשטות המחלה. ובכל זאת לא הרהיבו רבני וילנא להכריע להתיר בפרהסיא לאכול ביום הכיפורים. או אז קם רבי ישראל ויצא לבדו להכריע בדבר זה, הוא חשב את הצום בשעה זו לאיסור ועבירה חמורה, וגם ראה בזה חילול השם, שלא יאמחו הגויים שבגלל אמונת ישראל הביאו עליהם את המחלה הזאת.

ואכן בערב יום הכיפורים תר"ט התפרסמו מודעות בכל בתי הכנסיות שבעיר: "לא להתענות ביום הקדוש והנורא הזה, לקצר בפיוטים, ללכת לטייל בחוצות העיר לרוח היום, ולהושיע איש את רעהו בבח ובכסף עצה". בחוששו שהקהל לא יציית לו, מפני אימת היום הקדוש, עלה על הבימה בבית הכנסת הגדול כתום תפילת שחרית, הוציא יין ועוגות, קידש ואכל לעיני כל הקהל. ולא זז משם עד שכל מתפללי בית הכנסת עלו על הבמה, אחד אחד, ועשו כמותו (תנועת המוסר ח"א).

עצת הגרי"ס לחדור מערב יום כיפור ואאחע"א ופחות מכשיעור לא חזי לאיצטרופי

בכמה מקומות (דברי צבי סימן ו ועוד) מובא על מהלך נוסף אותו הנהיג הגרי"ס באותו יום כיפור בשנת ה'תר"ט, וזאת במטרה להמעיט באיסור האכילה ביום כיפור – כך שהאובלים בו לא יעברו על איסור כרת. לצורך זאת הורה הגרי"ס לכל ישראל לחדור מעט קודם יום כיפור שלא לאכול ככותבת מכל אוכל ומשקה שבעולם עד אחר יום כיפור, כך שכשיגיע יום כיפור לא יחול איסור יום כיפור שהוא בברת על איסור נד.

פסקו זה נסמך על דבריו של רבי שמעון המובאים בכמה מקומות בש"ס (קידושין עז: ועוד): דתניא, רבי שמעון אומר, האוכל נבילה ביום הכיפורים פטור מכת. ופירש רש"י: דלא אתי איסור יום כיפורים ומיחל איסור נבילה דקדים. אם נתנבלה מערב יום הכיפורים – הרי קדם איסור נבילה. ואם נתנבלה ביום כיפורים – אפילו הכי אסורה היתה עליו מבערב משום 'אבר מן החי'.

ובספר מעיל שמואל (קידושין שם) ביאר עוד, שעד כאן לא נחלקו חכמים על רבי שמעון אלא מחמת שעל כל פנים חל איסור יום כיפור על הכשרות, ומיגו דחל על הכשרות חל נמי על הנבילות ב'איסור כולל'. אבל באופן שינדור תחילה על כל אכילה ושתייה שבעולם, הרי באופן זה נמצא שאין איסור יום כיפור חל כלל, ואף לדעת חכמים יש לדון כאן משום 'אין איסור חל על איסור'. [ולכן צריך גם שינדור איסור מכל שאר איסורי יום כיפור, כמו מלאכה וכדומה, כי אחרת יחול איסור יום כיפור באיסור כולל, מתוך שחל על אותם איסורי יום כיפור שלא מד מהם].

עוד זאת הוסיף הגרי"ס, שבאופן זה יש לומר שאם יאכל חצי שיעור, לא יעבור כלל על איסור תורה. וזאת בהקדם מחלוקת הפוסקים האם אדם שמד על אכילה בשיעור מסויים, אסור באכילת חצי משיעור זה מדין חצי שיעור. והנה אם ננקוט כפי שנקט המשנה למלך (שבועות פ"ד) שכל שפירש בדבריו ואמר שיעור מסויים שממנו נודד, באופן זה אינו נאסר בחצי שיעור, כיון שבאכילתו פחות מהשיעור שמד ממנו לא עשה כלל מעשה איסור.

אלא שלכאורה עד כמה שלא חל איסור נדרו על פחות מכשיעור, הרי חל על פחות מכשיעור איסור יום כיפור, ורצה הגרי"ס לחדש שכיון שכל מה שחצי שיעור אסור מן התורה היינו משום ש'חזי לאיצטרופי', דהיינו שיכול לאכול כשיעור ואזי יעבור על עיקר האיסור מדאורייתא, אבל ביום כיפור זה שלא חל איסור יום כיפור על כשיעור, כיון שאין איסור חל על איסור וכבר חל על כשיעור איסור נד, ממילא אין מקום לאסור חצי שיעור יום כיפור מדין 'חצי שיעור', כיון שסו"ס אף שחזי לאיצטרופי, הרי אם יצטרף ויאכל כשיעור נמצא שלא עבר על איסור – כי אין איסור יום כיפור חל על כשיעור.

הנהגותיהם של החמדת שלמה והתפארת יעקב כשלא יכלו לצום ביום כיפור

בתשובות והנהגות (או"ח סימן רצז) הביא שמצאנו שני גאוני שיכוונו לחידוש נפלא זה, שכן בדומה ממש לעצת הגרי"ס, נהג גם כן הגאון בעל חמדת שלמה, כשבעת חוליו ציוו עליו שלא יתענה ביום כיפור, ונהג אף הוא באופן זה שמד על עצמו אכילה ומלאכה מעט קודם יום כיפור ואין איסור חל על איסור. ובמקום אחר (מועדים וזמנים ח"א סימן ס בהגה"ה) כתב שבדשותיו של הגאון הנפלא בעל 'תפארת יעקב' צ"ל מורשא, מובא שנהג כן בעת חוליו.

ובתשו"ה שם הביא שכן מפורש בגמרא בחולין (קיג:): שם מבואר בגמרא שאם טמא אכל תרומה טמאה אין בו איסור מיתה, שכן אין איסור טמא שיש בו מיתה בידי שמים חל על איסור עשה של תרומה טמאה. ואף כאן כשקיבל איסור אכילה ומלאכה במד שיש בו איסור עשה, אין חל עליו איסור כרת.

ובמו"ז שם עמד על כך שלא מצינו בפוסקים עצה זו למי שצריך לאכול ביום כיפור. וביאר זאת, שמאחר שמדחה אצלם תענית יום כיפור מחמת חולי וכיו"ב, הרי הוא בגדר 'הותרה' ואין צריך לתור אחר עצת כדי שלא יעבור על איסור כרת.

'אין

איסור חל
על איסור'

בנדר

קודם יום

כיפור

יום ראשון י"ד חשוון

קידושין דף עז

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

הערת רבי משה שטרנבוך שאין לדון כאן משום 'אין איסור חל על איסור'

אמנם הוסיף לדון שם שנראה שאין לדון באופן זה כלל משום 'אין איסור חל על איסור', א' שהרי אחרונים רבים הסכימו שגם במקום שלא חזי לאצטרופי, כגון ברגע האחרון של יום כיפור, עדיין 'חצי שיעור איסור', שכן לא צריך בפועל שיהיה ראוי להצטרף לשיעור שלם, ו'חזי לאצטרופי' הוא סימן ולא סיבה, ואם כן גם בנידון דידן אף שבפועל אין חזי לאצטרופי כיון שעל שיעור שלם אין איסור חל על איסור, מכל מקום יהיה חצי שיעור איסור מן התורה. אך יעויין בצ"ח (פסחים מד.) ובשו"ת רע"א (סימן קנד) שנקטו בהם שבאופן שאין שהות לאכול כדית, מותר בחצי שיעור.

עוד זאת דן הגר"מ שטרנבוך שליט"א, שיש לומר שדוקא באיסור נבילה על טריפה או טריפה על אבר מן החי וכדומה, שבאופנים אלו כיון שאין איסור חל על איסור, אזי האיסור אינו חל על חתיכה מסוימת זו אבל עדיין נשאר האיסור על הגבא כלפי שאר חתיכות שבעולם, שעדיין הנבילות והטריפות אסורות עליו. דוקא באופן זה דנים משום אין איסור חל על איסור. אבל לגבי איסור יום כיפור, הרי עד כמה שבדון 'אין איסור חל על איסור' נמצא שמבטל מעליו על ידי איסור נדר את איסור יום הכיפורים לגמרי שלא יכול עליו – ו'איסור מבטל איסור' לא אמרינן.

כמו כן מביא הגרמ"ש שיש פוסקים הסוברים שאין איסור חל על איסור הוא רק כלפי עונשין, אבל כלפי גוף האיסור נשאר האיסור גם כשאין איסור חל על איסור. ולדבריהם אף כאן נשאר איסור יום כיפור על אף שעונש כרת של יום כיפור אין כאן מחמת איסור נדר שחל תחילה. אך יעויין שם מה שתמה על שיטתם.

תמיהת הגרש"א שדברי המל"מ והפמ"ג שהם יסוד דברי הגרי"ס חלוקים זה מזה

באופן אחר העיר הגרש"א אויערבאך צ"ל (מנחת שלמה ח"א סימן לב) על עצת הגרי"ס, שכן עצתו בנויה ועומדת על שני אבני יסוד א' אין חצי שיעור בנדר כשמפרש שיעור לנדרו, ב' חזי לאיצטרופי אינו סימן אלא סיבה – שכל מה שנאסר חצי שיעור הוא רק באופן שאם יעשה כשיעור השלם יעבור על האיסור.

והנה נראה לכאורה ששני יסודות אלו אינם תואמים זה לזה, ואם ננקוט שחזי לאצטרופי הוא סיבה אם כן על כרחך שיש איסור חצי שיעור בנדר, ולהפך, אם אין איסור חצי שיעור בנדר, הרי על כרחך שחזי לאיצטרופי הוא אכן סימן ולא סיבה. ואם כן אין עוד קיום לעצת הגרי"ס.

וטעם תלייה זו, שכן יש לחקור בגדר דין 'חזי לאיצטרופי' מה עניינו, שהפרי מגדים (יו"ד סימן ס"ה מ"ז סק"ד) כתב שהוא סייג וגדר שגדרה תורה כדי שלא יבוא לידי אכילת שיעור שלם, ולפי זה מבואר שהוא סיבה ולא סימן, ובה יובן שבאופן שאם יעשה השיעור השלם לא יעבור על האיסור, הרי גם אין טעם לאסור חצי שיעור. ולכן אילו באכילת ככותבת לא יעבור על איסור יום כיפור כיון שאין אאחע"א, הרי שאין טעם באמת לאסור חצי שיעור.

אלא שדברי הפמ"ג לכאורה אינם תואמים לדברי המשנה למלך, כי אם אכן גדר 'חזי לאצטרופי' הוא סייג שקבעה תורה כדי שלא יבוא לידי עיקר האיסור, אם כן מה בכך שאדם זה קיבל עליו בנדר רק שיעור של ככותבת, הרי סוף סוף כיון שיש עליו איסור נדר של ככותבת, היה ראוי שיחול עליו מעתה איסור 'חצי שיעור' גם על פחות מככותבת מדין 'כל חלב' המרבה איסור חצי שיעור – כדי שלא יבוא לידי האיסור השלם.

אלא ודאי שהמשנה למלך למד ש'חזי לאיצטרופי' אינו סיבה אלא סימן, סימן לכך שלא נאמר שיעורי האיסורים אלא לענין העונשים אבל האיסור עצמו קיים גם פחות מחצי שיעור, וכיון שכן נקט המשנה למלך שכן הוא רק באיסורי תורה אבל באיסור נדר שהאדם עצמו מחיל, בה יש לומר שכיון שאמר להדיא שיעור של ככותבת הרי לא רצה להחיל איסור כלל על פחות משיעור זה.

אך כיון שלדעת המשנה למלך 'חזי לאיצטרופי' הוא סימן ולא סיבה, הרי כלפי איסור יום כיפור יש לומר שחל איסור עכ"פ לענין חצי שיעור, אף שאילו יאכל כשיעור לא יעבור על איסור יום כיפור כיון שהוא לא חל מדין אאחע"א, כי סוף סוף איסור יום כיפור שאינו תלוי בשיעור – חל על פחות משיעור.

היתר הגרי"ס לאכול ביו"כ מספק פיקו"נ והוראתו לטפל בחולים על אף חשש ההדבקות

אגב, בספר בעקבות משה מדרשותיו של רבי משה עקיבא טיקוצ'ינסקי צ"ל משגיח דישיבת סלבדוקה (פ' ויקהל), עמד על כעין סתירה בהנהגותיו של הגרי"ס, שהרי מחד החמיר כ"כ בפיקוח נפש עד שהתיר בהיתר כללי לכל ישראל לאכול ביום הקדוש והנורא יום הכיפורים, ומאיזך כשבאותה מחלה היו אנשים שמדבקו במחלה והגיעו לשערי מות, הורה הגרי"ס לתלמידיו לטפל בחולים על אף סכנת ההידבקות העצומה, כשהוא מבטיח להם שלא ירע להם שום נזק. וסיפר רבי אברהם גרוז'ינסקי צ"ל שיהודי אחד בא להתחנן לפני הגרי"ס על בנו שהיה בן יחיד, ואף הוא הסתובב עם תלמידי הגרי"ס וטיפל בחולים, ובא אותו יהודי בתחינה להגרי"ס שיוורה לבנו להפסיק עם מצוה זו, כדי שחלילה לא יפגע וימות אביו ערירי. אמנם הגרי"ס רק אמר לו שאם רצונו בכך הרי מוכן הוא להישבע לו שלא יחזק בנו ממצוה זו.

שני פסקים אלו, מעורר הגרמ"ט, מעוררים תמיהה במבט ראשון כשהם נסקרים בסקירה אחת, מצד אחד מורה הגרי"ס לאכול ביום כיפור משום ספק פיקוח נפש, ומצד שני מכריע לטפל בחולים על אף שזהו הגורם העיקרי להידבקות במחלה, והוא אף מוכן להישבע שהמטפלים לא ינזקו.

אמנם במבט של 'תורה' אין כאן כל שאלה, 'ספק פיקוח נפש' דוחה את כל התורה כולה – ואף את צום יום כיפור החמור. אך כנגד 'פיקוח נפש ודאי' אין 'ספק פיקוח נפש' עומד, וכיון שלפנינו חולה שהטיפול בו הוא בבחינת 'פיקוח נפש', הרי שאין כח ביד 'ספק פיקוח נפש' שבהידבקות לדחות את הפיקוח נפש של אותו חולה.

"בחוששו
שהקהל
לא יציית
לו מפני
אימת היום
הקדוש,
עלה על
הבימה
כתום
תפילת
שחרית,
הוציא יין
ועוגות,
קידש ואכל
לעיני כל
הקהל"

החידוש היומי מוקדש
לעילוי נשמת

הרב מנחם אליהו
ב"ר נפתלי צ"ל

נלב"ע ז' חשוון